

בחובתו (ובשטמ"ק אות ד' כתב בדעת רש"י: "להקדים בהמה לחיה", כלומר שאין זו אלא עדיפות גרידא). בקרן אורה הולך גם הוא בכיוון זה, אבל דייק מלשון הברייתא המובאת לסתירת דעת ריש לקיש (שההוה-אמינא בה תואמת, לכאורה, לדעתו): "יכול לא יביא ואם הביא כשר", שאין רשות להביאה, אלא שאם הביא – בדיעבד קרבנו מתקבל¹⁰. לעומת זאת בשטמ"ק (אות ד) סובר שהחיה אינה קרבן כלל, וריש לקיש בא רק לומר שאין בהבאתה איסור כהקרבת בעל מום, וזאת דווקא משום שאינה ראויה כלל לקרבן¹¹. כך נקטו עוד אחרונים (עולת שלמה; מנחת יהודה), ופירשו ש"למצוה" היינו – לדיני קרבן, שמצד דיני הקרבן הרי הוא פסול, אבל אין עבירה בהבאתו. לפי זה הראיה מהברייתא כנגד ריש לקיש איננה מהקביעה שהחיה פסולה, אלא מהלשון "לא יביא", ו"כמעביר על דבריו".

מכל מקום, הגמ' דוחה את דברי ריש לקיש, וכן פסק הרמב"ם (הל' איסורי מזבח ה,ו): "המקריב אברי חיה טהורה – עובר בעשה"¹².

סיכום

מסקנת הגמ', שאין מחלוקת בין רבי יוחנן לריש לקיש

באשר לחיה טהורה, דעת ריש לקיש שאין בהקרבתה איסור. יש אומרים שלדעתו ניתן להביאה כקרבן, ומותר להקריבה לכתחילה (רש"י) או על כל פנים בדיעבד כשכבר הובאה למקדש (קרן אורה). יש אומרים שאינה קרבן, אלא שאין בהקרבתה איסור כבעל מום (שטמ"ק; אחרונים). הגמ' מוכיחה שחיה פסולה לקרבן ואסור להקריבה, וכן הלכה.

מערכה פה. פסול מהו שיעשה שיריים? (לד,ב)

לתיקון על ידי הדם הנשאר? ובמקרה שבו אין תקנה לקרבן – מה ייעשה בדמו? בירור זה נזקק לסוגיות משלימות שעוסקות בשאלה זו, בפרק שני (כו,ב) ובמסכת מעילה (ה,ב).

סוגיית הגמרא

בגמ' מובאת שאלת ריש לקיש מר' יוחנן: "פסול מהו שיעשה שיריים?", ותשובת ר' יוחנן: "אין עושה שיריים אלא חוץ לזמנו וחוץ למקומו, הואיל ומרצה לפיגולו". ה"פסול" הוא אדם הפסול לעבודה¹, ועליו אומר ר' יוחנן

במשנה בתחילת פרק שני (טו,ב) נמנו האישים הפסולים לעבודה: זר, אונן, ועוד. המשנה שם אומרת שכאשר אישים אלו מקבלים את דם הקרבן – פסלו את הקרבן. הגמ' (דפים טו-יז) מאריכה להביא את המקורות בתורה לכך שמלבד האיסור המוטל על אישים אלו לעבוד – הם אף מחללים את העבודה. ברם, המשנה בתחילת פרק שלישי מציינת מקרים מסוימים שבהם עבודתו של הפסול אמנם נתחללה, והדם שעסק בו נפסל, אבל בכך לא נפסל הקרבן לגמרי, אלא "אם יש דם הנפש – יחזור הכשר ויקבל". הסוגיה עוסקת בשאלה: באיזה מקרה ניתן הקרבן

שכן יש להעמידה בחיה שלא הוקדשה (עיין בשטמ"ק בתמורה שם אות כב), אבל קביעת השטמ"ק כאן שבחיה לא נאמר כלל איסור חולין בעזרה צע"ג (ועיין תוס' להלן עז, ד"ה בדם, ובא"ת ערך חלין שנשחטו בעזרה ציון 136, שדנו בשטמ"ק וחילקו בין שחיטה להעלאה). ובבית הלוי (ח"ב סי' מה,ט), שנקט ג"כ בדעת ר"ל שחיה אינה קרבן, כתב שאין בה משום חולין בעזרה משום שהקדישה קדושת דמים, ובכאפי גוונא אין בהקרבתה משום חולין בעזרה (עיין שטמ"ק בתמורה שם, ובא"ת שם ציונים 149 - 155). יש להעיר, שריש לקיש עצמו סובר (בנזיר כט,א) שחולין בעזרה לאו דאורייתא, אלא שמתוס' שם (ד"ה קסבר) מבואר שזה לעניין היתר הבאתה ואכילתה, אבל הכל מודים שיש איסור הקטרת חולין, וכן כתבו תוס' להלן עז, ד"ה בדם.

12. לא ברור האם סברת ריש לקיש נדחית מעיקרה, ועל פי המסקנה כאן אסור להביא שום קרבן שלא נתפרש בתורה, או שדבריו נדחו רק לגבי חיה טהורה, שעליה יש מיעוט מפורש מ"בקר וצאן". עיין להלן מערכה רלב בשם המקדש דוד.

1. כמשתמע מהקשר הסוגיה, שנקבעה על משנתנו: "כל הפסולין ששחטו.... וכולן שקיבלו את הדם....", וכן מהניגוד בדברי רב זביד בין "כוס פסול" לבין "פסול גופיה", דהיינו אדם הפסול.

10. נראה שלדעתו 'למצוה' נאמר כאן כניגוד ל'לעכב' (כמו בזבחים ז,ב; יח,ב; כג,א), ולא כרש"י, שלדעתו 'למצוה' נאמר כאן כניגוד ל'רשות' (כמו יבמות לט,ב).

11. במנחת אברהם (גרבוז, ח"א עמ' יח) חילק, לדעה זו, בין עולה, שניתן להביאה, לבין שלמים. כך נראה מהמשנה במעשר שני פ"א מ"ד, שאין להביא חיה לשלמים ממעות מעשר שני (אלא שדחה, שאולי הותר להביא שלמים ממע"ש רק בקרבן של מצוה, ולא בקרבן של רשות). וטעם הדבר, שבני נח קודם מתן תורה היו רשאים להביא עולות גם מן החיה (עיין להלן מערכה ש), והתורה לא שללה זאת בישראל, מה שאין כן בשלמים, שלא הותרו לבני נח.

11. השטמ"ק דן בכך בהשוואה לעולת נקבה, שלדעתו לוקים על הקרבנות כדין בעל מום (ע"פ הגמ' להלן לה,ב המדמה עולת נקבה למום שלפני ההקדש; ועיין תוס' בתמורה ז,א ד"ה אפילו, שנקטו גם כן שלוקים על הקדשת עולת נקבה והקרבנות, ובאור שמח הל' תמורה ב,ב נחלק עליהם). ומחלק כאמור, שדווקא מפני שחיה אינה ראויה כלל להקריבה לא נאמר בה לאו זה. עוד דן השטמ"ק בהקרבנות חיה מצד איסור הבאת חולין בעזרה, וכתב כאמור, שאיסור זה לא נאמר בחיה, שאינה בת הקרבה. הדברים מוקשים מהמשנה בתמורה (לג,ב): "חולין שנשחטו בעזרה ישרפו וכן חיה שנשחטה בעזרה", וכן בתו"כ (ויקרא נדבה פרק יז,ז); ועל ריש לקיש אינה קושיה,

שקיבלו את הדם חוץ לזמנו וחוץ למקומו, אם יש דם הנפש – יחזור הכשר ויקבל... נתנו על גבי הכבש, שלא כנגד היסוד... אם יש דם הנפש – יחזור הכשר ויקבל". נאמר כאן במפורש שקבלת הדם על ידי פסולין, בצירוף מחשבה הפוסלת, וכן זריקת הדם שלא במקום הראוי לו, איננה פוסלת את הקרבן, וניתן לתקן את הדבר.

הסוגיה בפרק שני (כו,ב) דנה במשנה זו, ויש ללמוד ממנה לענינו. הדין בסיפא, שניתן לתקן זריקה שלא במקומה, מהווה קושי על דעת שמואל שם: "שלא במקומו – כמקומו דמי", שכן אם הזריקה הראשונה שלא במקומה הועילה לכפר – אין מקום לזריקה נוספת. על כך משיב שמואל: "הכא במאי עסקינן? דיהביה פסול" (כפי שניתן להבין מפשט המשנה, הפותחת ב"כל הפסולין" ואף מסיימת "יחזור הכשר ויקבל"). על כך שואלת הגמ': "וליהו דחוי!", כלומר, זריקת הפסול ראויה לפסול את הקרבן כולו! הגמ' מדייקת כך מהרישא, שכאשר הפסולין "קיבלו" יחזור הכשר ויקבל, ומשתמע שאם גם זרקו – אין תקנה לקרבן זה! ודוחה הגמ', ש"קיבלו" בא למעט "שחטו", אבל דין הזריקה כדין הקבלה.

מסקנת הסוגיה, אפוא, שקבלת הדם או זריקתו על ידי פסול איננה פוסלת את כלל הקרבן (וכדי ליישב זאת עם הגמ' במעילה נצטרך לומר ש"כולין" אינו כולל את הטמא). אולם הדבר הכרחי רק לפי שיטת שמואל: "שלא במקומו – כמקומו דמי", לפיה יש לפרש את הסיפא "נתנו על גבי הכבש" וכו' בזריקת פסול דווקא; אבל לשיטת ר' יוחנן שם (כו,א): "שלא במקומו – לאו כמקומו דמי" ניתן לפרש את הסיפא בזריקתו של כשר, והזריקה לא הועילה כלל מפני שלא היתה במקומה, ולכן יש אפשרות וצורך בזריקה חוזרת. ומכיוון שכך, אין הכרח להסיק מהמשנה שזריקת הפסול איננה פוסלת את הקרבן, וניתן לדייק מהרישא שדווקא קבלה אינה פוסלת, אבל הזריקה פוסלת. כך כותבים תוס' כאן (ד"ה פסול): "בפסול שקיבל לא מיבעיא, דהתנן יחזור הכשר ויקבל", אלא בפסול שזרק מיבעיא ליה... ומיהו למאן דאמר 'שלא במקומו – כמקומו דמי' מוכח לעיל דהוא הדין בזרק הפסול, שיחזור הכשר ויקבל". נמצא, שר' יוחנן כאן, שאינו פושט את ספקו של ריש לקיש ממשנתנו, הולך לשיטתו לעיל ש"שלא במקומו – לאו כמקומו דמי"⁴.

רש"י (לב,א) ד"ה יחזור הכשר ויקבל) הולך בדרך שונה

שאינו "עושה שיריים", וכן גם לא מיני פסול אחרים שחלו במהלך העבודה. יוצאות מכלל זה רק מחשבת פיגול או מחשבת חוץ למקומו, ש"עושות שיריים", מפני שלזריקה זו יש משמעות הלכתית מיוחדת, שבכך נקבע הפיגול באופן סופי, והאוכלו לאחר הזריקה חייב כרת².

רב זביד שנה את השאלה והתשובה בלשון אחרת: ריש לקיש שאל על כוס ובה דם פסול, כגון שיצא מהעזרה (רש"י), האם היא "עושה שיריים", ועל כך השיב ר' יוחנן שדין זריקה זו כדין זריקה על ידי אדם פסול: "פסול גופיה מאי סבירא לך? אי פסול משוי שיריים – כוס פסול נמי... אי פסול לא משוי שיריים – כוס פסול נמי"³. מנוסח זה ניתן להבין שר' יוחנן היה מסופק בדבר.

בגמ' במעילה (ה,ב) מובאת שאלת ריש לקיש ותשובת ר' יוחנן בנוסח הראשון המופיע כאן. הגמ' שם מסייגת את דברי ר' יוחנן ואומרת שזריקתו של טמא אכן "עושה שיריים", מפני שזריקתו חשובה יותר, שכן טומאה דחוויה בציבור.

נחלקו ראשונים מהי "עשיית השיריים" האמורה כאן, ומיהי האפשרות האחרת שעומדת לדיון ממנה בא ר' יוחנן להוציא.

שיטת רש"י: הפסולים לעבודה אינם פוסלים את כלל הקרבן

רש"י (ד"ה מהו, ובמעילה שם ד"ה הא קמ"ל) מפרש שה"שיריים" האמורים כאן אינם במשמעם המקובל – הדם שנשאר לאחר זריקת מתנות הדם העיקריות על המזבח, שדינו להישפך ליסוד המזבח – אלא הנדון הוא הדם שנותר בצוואר הבהמה. ריש לקיש לא שואל האם דם זה כשר לשפיכה על היסוד, כדין שיריים, אלא האם דם זה נפסל לגמרי (וישפך לאמת המים שבעזרה), או שיכול כהן כשר לקבלו ולזרקו על המזבח? על כך משיב ר' יוחנן, שזריקת הדם על ידי פסול איננה פוסלת את הקרבן בכללו, ועדיין יכול כהן כשר לבוא ולקבל את דם הנפש שנותר בצוואר הבהמה, פרט לזריקה במחשבת חוץ לזמנו ומקומו (וכן זריקת טמא, כמבואר במעילה). הפוסלת את הקרבן לגמרי ואין לו תקנה.

בירור משנתנו

במשנה (לב,א) נאמר, כפי שהוזכר: "כל הפסולין...

למימרא שהזכרה לעיל, בשינוי מסוים בתוכן האמירה או בבעל המימרא, אבל כאן מופיעה מימרא שונה לגמרי בתוכן ובשם האומרים, ואין לה אלא דמיון מסוים למימרות הקודמות, בכך שגם היא עוסקת ב"עשיית שיריים", אם כי במובן אחר. לפיכך נראה שרב ירמיה מדיפתי לא בא לחלוק על המימרות הקודמות ולומר שר' יוחנן וריש לקיש לא עסקו בשאלה זו ורק אביי ורבה עסקו בשאלה דומה, אלא כוונתו רק להוסיף (מצאנו כעין זה בסנהדרין כד,ב: "בפומבדיתא מתני הכי" וכו').

4. אך קשה על ריש לקיש עצמו, למה הסתפק בדבר, על פי שיטתו (כו,א) "שלא במקומו – כמקומו דמי". על כך עיין 'מים קדושים' וחמדת דניאל על תוס' כאן, ולעיל מערכה סז הערה 8. בשטמ"ק (לב,א אות א) הקשה כך על שיטת רש"י ותוס' בסוגיון, ותיירץ על פי דרכו להלן בהבנת הסוגיה בפרק שני.

2. כדלעיל כח,ב: "כהרצאת כשר כך הרצאת פסול... עד שיקריבו כל מתיריו". הדברים אמורים לגבי הכרת, כאמור, שהוא זה שחל אחרי הזריקה, ואילו פסול הקרבן חל עוד קודם הזריקה, ראה להלן. ממילא, סברה זו קיימת במחשבת חוץ לזמנו בלבד, ולכאורה איננה שייכת במחשבת חוץ למקומו, שאין בה כרת כלל; אלא שמחשבת חוץ למקומו הוקשה לחוץ לזמנו (גמ' להלן נא,א, ופד,ב). יש אומרים שלענייננו אין צורך בהיקש חוץ למקומו לחוץ לזמנו, אלא הדין בפיגול הוא גילוי מילתא שכל פסול מחשבה עושה שיריים. יש לכך השלכה על מחשבת שלא לשמה בפסח ובחטאת, האם אף היא עושה שיריים, ונחלקו בזה אחרונים (עיין טהרת הקודש ושפת אמת, ולעיל מערכה ב).

3. לאחר מכן נאמר: "רב ירמיה מדיפתי מתני הכי: בעא מיניה אביי מרבה כוס מהו שיעשה את חבירו...". בדרך כלל "מתני הכי" או "מתנו הכי" הוא גרסה אחרת

היתה שלא במקומה⁷. כך משתמע גם מדברי הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין ב' ויד, ב), שגם הטמא, שפוסל לגמרי את הקרבן, אינו פוסלו אם נתן את הדם שלא במקומו או במחשבת פסול, ראה להלן.

יסוד עניין "עשיית שיריים"

לכאורה סברת תוס' בפרק שני הנ"ל תמוהה: כיצד יתכן שבשיש רק פסול אחד – זריקתו של טמא – הקרבן כולו נפסל, ואילו כשנצטרף כאן גורם פסול נוסף – זריקה שלא במקומה – הקרבן כשר?! להסברת הדבר יש להבהיר את עניינה של "עשיית השיריים". הסברה שפסול יעשה שיריים אין פירושה שהחמירה התורה בעבודת הפסול, שלא זו בלבד שפוסלת את הדם שעסק בו אלא שהקרבן כולו נתחלל. הסברה היא שבכל קרבן קיימת אפשרות לזריקה אחת ויחידה, שלאחריה נעשה שאר הדם "שיריים". ומכיוון שכך, אם זריקת הפסול נחשבת כזריקה – היא מבטלת את האפשרות לזריקה נוספת אחריה, ואם איננה נחשבת לזריקה – נותרת האפשרות לזריקה חוזרת (לשון אחרת: זריקת הפסול איננה יוצרת פסול חיובי בקרבן, אלא פסול בדרך השלילה, העדר אפשרות להכשירו בזריקה חוזרת).

כך משתמע מהלשון "פסול עושה שיריים", ולא "פסול פוסל". יותר ברור הדבר מלשון הגמ' במעילה שם: "אף על גב דקיבל פסול זורק וקיבל כשר זורק – לאו כלום היא, מאי טעמא? דשיריים נינהו". לא נאמר כאן שזריקת הפסול פסלה את הקרבן, אלא שהפכה את הדם לשיריים, ולכן זריקת הכשר שלאחר מכן "לאו כלום היא". ובוה מוסבר מה שמצינו בגמ' במעילה שם, שדווקא זריקתו של טמא, הדומה יותר לזריקה כשרה מפני שהיא ראויה להתיר בקרבן ציבור – פוסלת את כלל הקרבן.

הדברים מבוארים היטב בשטמ"ק (כ"ב אות לא): "וכיון דתרי דחוי הוי – אינו עושה שיריים, ואף על גב דחוי אחד עושה שיריים, דהכלל דהמעשה תלוי בזריקה, וכל שהזריקה עשויה יותר בהכשר – היא פוסלת שאר הדם ועושה שיריים".

שיטת רבנו אפרים: הפסולים לעבודה פוסלים את הקרבן

בתוס' (ד"ה פסול) מובאת שיטת רבנו אפרים, המפרש אחרת את ספיקו של ריש לקיש ותשובת ר' יוחנן: אין ספק בכך שזריקת הפסול לעבודה פוסלת את כלל הקרבן⁸, והספק הוא מה ייעשה בדם הנותר: האם ישפך ליסוד, כדן שיריים, או ישפך לאמה, כדן דם פסול? הצד לומר שהדם ישפך ליסוד הוא מדין "אם עלו לא ירדו", שמאחר שהדם

מעט: "אי סבירא לן דפסול עושה שיריים – אשמעינן האי תנא דשלא במקומו לאו כמקומו דמי, לפיכך לא עשאן שיריים. ואי סבירא ליה דשלא במקומו כמקומו דמי, והויא לה זריקה גמורה באדם פסול, אשמעינן דאין פסול עושה שיריים". לדעתו הכל מודים שהסיפא עוסקת בפסול, ויש שתי דרכים להבין מדוע יש אפשרות וצורך בזריקה חוזרת: או משום שהראשונה היתה שלא במקומה, וכמאן דליתא, או משום שעבודת פסול אינה פוסלת את כלל הקרבן.

תוס' בפרק שני (כ"ב ד"ה הכא) הסיקו מהמשנה מסקנה הפוכה לגמרי. תוס' שואלים על האוקימתא שהסיפא עוסקת בפסול, מדוע המשנה מדברת על מקרה שבו נצטרפו שני פסולים – עבודת הפסול והזריקה שלא במקומה – ודווקא עליו היא אומרת "יחזור הכשר ויקבל"? ותירצו באופן שיש בו חידוש דין: עבודת הפסול אכן ראויה לפסול את כלל הקרבן, שכן מדובר בטמא⁵, שעליו נאמר במעילה שהוא עושה שיריים; אך מכיוון שנצטרף כאן פסול נוסף, שהטמא זרק שלא במקומו – לא פסל לגמרי את הקרבן, ואפילו לדעה "כמקומו דמי"⁶.

קבלת דם על ידי כהן כשר לאחר זריקת דם על ידי הפסול לעבודה. לאחר שהדם נזרק על ידי זר (העומד ליד המזבח, ללא בגדי כהונה) בא כהן כשר ומקבל שוב את הנשאר בצואר הבהמה. להלכה נפסק שהדבר מותר והקרבן יהיה כשר, אלא אם כן הזורק את הדם היה כהן טמא: מכיוון שעבודתו כשרה בקרבן ציבור – הדם הנשאר נחשב כדם שכבר נעשתה ממנו זריקה כלשהי, ולכן הוא הופך לשיריים.

נמצא, שלשיטת רש"י ותוס' כאן מוכח מהמשנה שקבלה על ידי פסול אינה פוסלת את הקרבן, ויש מקום להוכיח ממנה שגם זריקת פסול איננה פוסלת, על פי הדעה "כמקומו דמי". לעומת זאת לשיטת תוס' בפרק שני מוכח ממנה להיפך, שזריקת פסול פוסלת (והעמידה בטמא, על פי הגמ' במעילה), אלא אם כן נצטרף לה פסול נוסף, כגון שהזריקה

7. עמדו על המחלוקת בפירוש הסוגיה במרומי שדה ובהרחבה רבה בחמדת דניאל שם, וראה בדבריו ביאור המשך הסוגיה שם לפי שתי השיטות.

8. הדבר לא מפורש לגמרי בדברי רבנו אפרים, אבל כך מבואר מקושיית תוס' עליו ממסכת מעילה, ראה להלן.

5. לא יתכן לפרש ש"יכולן" היינו הטמא בלבד, אלא הדין נכון בכל הפסולים, שזריקת הפסול שלא במקומה אינה פוסלת את הקרבן, והחידוש בו אינו אלא בטמא.

6. שמכיוון שאין זו זריקה כשרה לגמרי, ואינה מתירה את הבשר לאכילה – מצטרפת היא להחשיב את הטמא כפסול גמור, שאינו עושה שיריים.

ניתו על הבגד – היה חייב בכיבוס), אבל משעה שזרק – אין תקנה לקרבן זה, ונעשה שיריים. על כך מקשה הגמ': "והא בעא מיניה ריש לקיש פסול מהו שיעשה שיריים,

שפיכת שיריים ליסוד המזבח. הסוגיה כאן, על פי פירוש רבנו אפרים, עוסקת בשאלה מה דינו של הדם שנשאר לאחר שהפסול לעבודה זרק מקצת מן הדם: האם ישפך ליסוד, כדין שיריים, או לאמה, כדין דם פסול.

אמת המים מן המקדש לנחל קדרון. לאמה זו (משמאל) נשפכו דמי הקרבנות, הן הדם הכשר, שנשפך ליסוד ומשם לאמה, והן הדם הפסול, שנשפך ישירות לאמה. הדם היה נמכר לבעלי גינות באזור, שהשתמשו בו לזיבול גינותיהם (יומא פ"ה מ"ו).

11. רש"י; ומהראב"ד ה' פסולי המוקדשין א, כח משתמע שחולק בזה, ותמה עליו בחק נתן, ועיין משאת המלך.

12. יש להשיב, ש"אין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד", ואביי ניסח את ספקו באופן יותר ברור מזה של ריש לקיש. ואדרבה, לשיטת רבנו אפרים נוח יותר הדמיון במושג "עושה שיריים", שלפי תוס' משמש בסוגיה בשני מובנים שונים לגמרי. הקושי מתחזק לאור לשון הגמ': "רב ירמיה מדיפתי מתני הכי", המלמדת על דמיון בין שני הנדונים (ועיין לעיל הערה 3).

13. הצירוף "שקיבלו פסולין וזרקו" מופיע גם במשנה במעילה שם, ויש אי בהירות בסוגיה שם, האם דיקה מהמשנה במעילה או מזבחים, עיין רש"י ותוס' שם, ונקטנו כהבנת תוס' כאן.

הנזק בפסול לא ירד – יש מקום שגם יתר הדם ישפך ליסוד⁹.

תשובת ר' יוחנן היא, שרק הנותר מדם שהיתה בו מחשבת פסול ישפך ליסוד, ויש לו עדיפות בגלל שזריקת הפיגול הועילה לפגל, אבל דם שנשאר לאחר זריקת שאר הפסולים – נפסל לגמרי, וישפך לאמה (הפוך משיטת רש"י ותוס', לפיה דם שהשתייר ממחשבת פיגול גרוע משאר מיני פסולים).

מה המניע לפירושו של רבנו אפרים? נראה שהוקשה לו פירוש רש"י ותוס' למושג "שיריים" האמור כאן, ולדעתו ראוי לפרשו במובנו השגור: דם שדינו להישפך ליסוד המזבח. ועוד: מסתבר שככל שהזריקה חשובה ומועילה יותר – הדם הנשאר ממנה ראוי יותר להחשב ככשר, ולכן הסברה "הואיל ומרצה לפיגולו" באה לתת לדם הנשאר ממחשבת פסול עדיפות על פני שאר מיני הפסול, שהוא ישפך ליסוד והם ישפכו לאמה¹⁰.

את הסוגיה בפרק שני הנ"ל יצטרך רבנו אפרים לפרש כדרכם של תוס', לפיה נאמר בה שזריקת הפסול פוסלת את הקרבן אם לא נצטרף לה גורם פסול נוסף (חמדת דניאל). ויש רווח מסוים בשיטתו לעומת תוס', שאין צורך להעמיד את הסוגיה שם בטמא דווקא, כפי שהעמידו תוס'.

דיון בשיטת רבנו אפרים ובירור הסוגיה במעילה

תוס' מקשים על רבנו אפרים מהמשך הסוגיה: "בעא מיניה אביי מרבה: כוס מהו שיעשה את חברו, דחוי או שיריים?". כאן מדובר על כוס דם כשר¹¹, והאפשרויות המוצעות לדיון הם האם השפיכה תהיה ליסוד או לאמה, כדרך שפירש רבנו אפרים את הספק הקודם. מדוע, אם כן, לא הציעה הגמ' גם את ספקו של ריש לקיש בלשון זו?¹²

עוד הוכיחו תוס' מן הסוגיה המקבילה במעילה (ה,ב). הגמ' שם דנה על המשנה בזבחים (צב,א): "חטאת פסולה אין דמה טעון כיבוס... שקיבלו פסולין וזרקו את דמה"¹³, ומפרשת הגמ' שהפסול קיבל וגם זרק, והמשנה מציינת שהפסול גם זרק כי באופן זה – "קמשמע לן דפסול עושה שיריים. אף על גב דקיבל פסול וזרק וקיבל כשר וזרק – לאו כלום הוא. מאי טעמא? דשיריים נינהו". פירושו: כפל הלשון במשנה "קיבלו וזרקו" נועד לדייק ממנו שאלמלא שהפסול גם זרק – ניתן היה לקבל מחדש מדם הנפש (ואז אם היה

9. עיין בחידושי הגרי"ז, שתמה על כך, מה מקום לשפיכת שיריים בקרבן פסול, וב'חידושי בתרא' אות תקנב וביד בנימין יישבו קושייתו.

10. אלמלא כן, היה יכול רבנו אפרים לפרש כשיטתו ש"שיריים" היינו שפיכה ליסוד, אך לפרש אחרת את האפשרות השניה: לא שפיכה לאמה (שעל כך קשה כקושיית תוס' מהשוואה להמשך הסוגיה), אלא שהדם יהיה כשר לזריקה על המזבח. לפיכך נראה שסברת רבנו אפרים היא שפסול חמור יותר צריך לגרום לדם פסול חמור יותר, ולכן הצד הנגדי ל"עושה שיריים" הוא שפיכה לאמה. אפשר להסביר את טעמו אחרת: אם היה ריש לקיש מסתפק אם הדם כשר לזריקה כהלכתה - ראוי שיזכר בלשון ספקו את האפשרות הזו, ולא רק את האפשרות הגרועה יותר של שפיכה ליסוד.

שדעתו הפוכה, וזו לשונו: "ואין המחשבה מועלת אלא ממי שהוא ראוי לעבודה, ובדבר הראוי לעבודה, ובמקום ראוי לעבודה. ממי שהוא ראוי לעבודה כיצד? אחד מכל הפסולין לעבודה שקיבל הדם, או הולין, או זרק, וחשב בשעת העבודה מחשבת מקום או מחשבת הזמן – לא פסל במחשבתו, לפי שאינו ראוי לעבודה, ואותו הדם שקיבל או זרק מקצתו ישפך לאמה, ואם נשאר דם הנפש – יחזור הראוי לעבודה ויקבל במחשבה נכונה. אבל אם חשב הפסול בשעת שחיטה – פסל במחשבתו, שהשחיטה כשירה בפסולין כמו שביארנו. יש קרבנות שאם נעשו שלא לשמן כשרים כמו שיתבאר. לפיכך אם קבל הדם בהן זה שאינו ראוי לעבודה, או הולין, או זרק – פסל הזבח כאילו עשהו לשמו, שהוא פסול. ואף על פי שיש דם הנפש וחזר הכשר וקיבל זרק – כבר נפסל הזבח. ולא מפני מחשבת שינוי השם פסל אותם אלא מפני שהוא פסול לעבודה כמו שביארנו."

כאן פוסק הרמב"ם שהפסול עושה שיריים, אלא אם כן עבודתו נעשתה במחשבה פסולה. הדבר מתאים לשיטת רבנו אפרים, בצירוף ביאורם של תוס' לסוגיה בפרק שני, לפיה יש להבדיל בין עבודת פסול רגילה לבין עבודת פסול שנוסף לה פסול שני.

סתירה זו נדונה במפרשים¹⁵, וכולם תפסו לעיקר את ההלכה שבפרק א, וחתרו להסביר בדרכים שונות את ההלכה שבפרק יד כך שתתאים לה. כמה מפרשים כתבו, שכוונת הרמב"ם באומרו "זה שאינו ראוי לעבודה" לטמא בלבד, וסמך על מה שביאר בפרק א. כל שבא הרמב"ם לחדש כאן הוא, שבקרבנות הכשרים שלא לשמן מחשבת שלא לשמה איננה נחשבת כ"פסול שני" (עיין לעיל בדיון על שיטת תוס' ושטמ"ק כו,ב), ולכן הדם נעשה שיריים (אור שמח והר המוריה; קרן אורה כו,ב; חמדת דניאל כאן).

בחסדי דוד (זבחים ג,ד) פירש אחרת את ההלכה בפרק יד: הדין שפסול אינו עושה שיריים פירושו שעבודת הפסול אכן פוסלת את הקרבן, אלא שיש לו תקנה אם יחזור הכשר ויקבלנו. וכאן מחדש הרמב"ם, שלצורך התיקון הכרח שיקריב את הקרבן לשמו, אבל אם יעשו שלא לשמו – יפסל, אפילו באותם קרבנות שבעלמא כשרים שלא לשמן. זו כוונת הרמב"ם באומרו בראש ההלכה: "ואם נשאר דם הנפש – יחזור הראוי לעבודה ויקבל במחשבה נכונה", כלומר, מחשבה לשמה, אפילו בקרבנות שבדרך כלל כשרים שלא לשמן. ההמשך: "יש קרבנות" וכו' פירושו: הפסול קיבל את הדם במחשבה שלא לשמה, ואחריו חזר הכשר וקיבל גם הוא במחשבה שלא לשמה, ולכן נפסל הזבח, מפני שלא תיקן כראוי את הקרבן הפסול. בחסדי דוד כתב שאמנם אינו יודע מקור לחידוש זה, אבל מסברה הרי זה ברור (ולפי מה שהוסבר לעיל, שהפסול לעבודה אינו פוסל

ואמר ליה: אין לך דבר שיעשה שיריים אלא חוץ לזמנו וחוץ למקומו! ומתרצת במסקנתה: "טמא, דאיתיה בציבור – משוי שיריים; שאר פסולין, דלא איתנון בציבור – לא משוין שיריים."

לשיטת רבנו אפרים קושיית הגמ' מר' יוחנן אינה מובנת: הרי לדעתו פשוט לר' יוחנן וריש לקיש שהקרבן נפסל לגמרי, וכל שדנו הוא האם הדם ישפך ליסוד או לאמה. מעתה, אם יוכח מדבריהם שפסול "אינו עושה שיריים" – המובן הוא שהדם בדרגה גרועה אף יותר, שישפך לאמה, ומה הסתירה מכאן לדיוק מהמשנה שם?¹⁴

נראה שרבנו אפרים מסביר את הסוגיה כך: הקושיה מר' יוחנן איננה על עיקר הדין שנתבאר שם, שדייקו מהמשנה שזריקת הפסול פוסלת לחלוטין את הקרבן. הקושיה עוסקת בעניין צדדי, שהגמ' מנסחת את הדין שזריקת הפסול פוסלת בלשון: "דפסול עושה שיריים... לאו כלום הוא, מאי טעמא? דשיריים נינהו", ומלשונה משתמע שלדם זה יש מעמד של שיריים הנשפכים ליסוד, ועל כך מעירה הגמ', שמר' יוחנן יוצא שהדם אפילו אינו נשפך ליסוד אלא לאמה, ומתרצת שלפני כן דובר על טמא, ובו מודה ר' יוחנן שישפך ליסוד, כי פסולו קל יותר. עדיין יש בזה דוחק, שלדבריו הביטוי "עושה שיריים" ו"דשיריים נינהו" יש בו מתן ערך מסוים לדם זה, שלא ישפך לאמה אלא ליסוד, והרי זו מגמה הפוכה ללשון "לאו כלום הוא", ושמה הכי קאמר: הפסול לכל היותר עושה שיריים, דהיינו במקרה שהוא טמא.

שיטת הרמב"ם

בהל' פסולי המוקדשין (א,כח) פוסק הרמב"ם: "קיבל הפסול, אם נשאר דם הנפש – חזר הכשר ומקבל ומולין וזרק, שאין הפסולין לעבודה עושין דם הנשאר שיריים; חוץ מן הטמא, הואיל והוא ראוי לעבודה בקרבן הבא בטמאה כמו שביארנו – עושה שיריים. כיצד? קיבל הטמא, אף על פי שקיבל אחריו הכשר דם הנפש וזרקו – נפסל הזבח, שזה שקיבל הכשר באחרונה שיריים הוא ואינו כלום". כאן פסק הרמב"ם כסוגיית הגמ' במעילה, וכפי שפירשוהו רש"י ותוס', שהפסולים לעבודה אינם פוסלים את הקרבן, פרט לטמא.

כמו כן כתב הרמב"ם בהל' מעילה (ג,ב-ג): "קיבלו הפסולין את הדם וזרקוהו, וחזרו הכשרים לעבודה וקיבלו שאר דם הנפש וזרקוהו – אין מועלין בבשרן, שאין הפסולין עושין שאר דם הנפש שיריים חוץ מן הטמא, הואיל וראוי לעבודת ציבור עושה שאר הדם שיריים. כיצד? קיבל הטמא וזרק, אף על פי שחזר הכשר וקיבל שאר דם הנפש וזרקו – הרי אלו לא היתה להן שעת היתר, ומועלין בכולן, שזה הדם שיריים הוא ואין זריקת השיריים מועלת".

אולם בפרק יד (הל' ב) בהל' פסולי המוקדשין נראה

15. בכסף משנה בפ"ד לא הזכיר את הסתירה אבל כתב הסבר שכנראה נועד ליישב אותה, ודבריו אינם ברורים, עיין חק נתן כאן והר המוריה.

14. זוהי תמצית קושיית תוס'. לבירור פרטני של מהלך דברי תוס' עיין קרן אורה, עולת שלמה, וזבחי צדק.

הטמא" אינם בדווקא, וכוונתו שגם זרק, וסמך על דבריו בהלכות מעילה (וכן מסקנת הר"י קורקוס); אך לא הזכיר דבריו בפרק יד הנ"ל¹⁸.

כל זאת לגבי עבודת פסולים, אבל לגבי מחשבת חוץ לזמנו ומקומו הדבר ברור, שאם אחת העבודות נעשתה במחשבה זו – נפסל הקרבן לגמרי ואין לו תקנה (אף על פי שאין חיוב כרת על אכילת הפיגול עד שיזרק הדם). כך מוכח ממשנתנו: "וכלן שקיבלו את הדם חוץ לזמנו וחוץ למקומו... יחזור הכשר ויקבל", שדווקא מפני שהפסולים לעבודה הם שקיבלו במחשבה פסולה – ניתן לתקן זאת, מה שאין כן כשהכשר חשב מחשבת פסול בקבלה. וכן מפורש בסוגיה לעיל כו,ב: "משום דפסיל במחשבה – אי הכי קבלה נמי?" (ועיין רש"י לב,א ד"ה אם יש דם הנפש; רמב"ם הל' פסולי המוקדשין יד,ב; וראה בהרחבה בשפת אמת כאן). טעמו של דבר, שמחשבת פסול היא פסול חיובי הפוסל את הקרבן, בניגוד לעבודת הטמא ש"עושה שיריים" ובכך רק מונעת את אפשרות התיקון¹⁹.

הדם שנשאר בכלי – האם נעשה שיריים?

רש"י ותוס' מפרשים שהסוגיה על "עשיית שיריים" עוסקת בדם הנשאר בצואר הבהמה, ומשתמע מדבריהם שהדם הנשאר בכלי לאחר הזריקה בוודאי פסול. כך נראה מלשון המשנה: "נתן את הניתנים למטה למעלה... אם יש דם הנפש יחזור הכשר ויקבל", ולא נאמר שאם יש דם בכלי יחזור ויזרוק ממנו. אף הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין יד,ב) כותב: "ואותו הדם שקיבל או שזרק מקצתו ישפך לאמה". לעומת זאת, תוס' (צב,א ד"ה ושקבלו) כותבים שאם פסול אינו עושה שיריים – גם הדם הנותר במזרק כשר לזריקה. אפשר ששאלה זו תלויה במחלוקת הראשונים לעיל טו,א (בתוס' ד"ה אלא ובשטמ"ק שם אות ה בשם השר מקוצי), האם נענוע הדם במזרק נחשב כזריקה: לדעה שכן – העבודה הפסולה נעשתה גם בדם הנותר במזרק, ולכן נפסל²⁰.

סיכום

מסקנת הגמ' כאן ובמעילה ש"פסול אינו עושה שיריים", פרט לשלושה היוצאים מן הכלל: עבודה במחשבת חוץ לזמנו ומקומו, ועבודה על ידי טמא. שיטת רש"י ותוס' בפירוש הדבר, שעבודת הפסולים אינה דוחה ופוסלת את הדם שלא עסקו בו, וניתן לשוב ולקבל מדם הנפש ולזרוק בכשרות. לעומתם, רבנו אפרים סובר שעבודת כל הפסולים פוסלת לגמרי את הקרבן ואין לו תקנה, והדיון כאן הוא מה

את כלל הקרבן אלא שזריקתו הפכה את הדם לשיריים ואי אפשר לזרוקם, יש לפקפק בסברת החס"ד).

כשהפסול לעבודה קיבל את הדם ולא זרקו

תוס' (ד"ה פסול, וכן במעילה ה,ב ד"ה אמר רב אסי) כותבים שספקו של ריש לקיש האם פסול עושה שיריים אינו אלא בפסול שזרק את הדם, אבל אם רק קיבל – הדבר פשוט שיכול הכשר לחזור ולקבל מדם הנפש, כפי ששינונו: "וכלן שקיבלו את הדם חוץ לזמנו וחוץ למקומו... יחזור הכשר ויקבל". הוכחה זו אינה אלא על פי שיטתם (שנתבארה לעיל) לפיה אין הבדל בין פסול אחד לשני פסולים, אבל לשיטת תוס' ושטמ"ק ככו,ב אין מכאן ראיה, שכן נצטרף כאן פסול מחשבה לפסולו של העובד, ואפשר שכאשר פסול העובד עומד בפני עצמו – ראוי הוא לעשות שיריים אף בקבלה. מכל מקום, מן הגמ' לעיל (כו,ב) ניתן לשמוע שקבלת פסול איננה עושה שיריים: "... הכא במאי עסקינן? דיהביה פסול. ולהוי דחוי, דתנן: וכולן שקיבלו... קיבלו אין, זרקו לא, מאי טעמא? לאו משום דהוי דחוי?!". משתמע מהקושיה שגם לפי הסברה שזריקת פסול דוחה – הדבר פשוט שקבלתו אינה דוחה¹⁶. וכך הסברה נותנת, שרק זריקת הדם מחשיבה את השאר כשיריים הפסולים לזריקה נוספת, ולא קבלה (שפת אמת לב,א).

שאלה זו מתעוררת הלכה למעשה לגבי הטמא, שלגבינו נאמר במסכת מעילה שהוא "עושה שיריים", ומצינו שנחלקו בזה הרמב"ם והראב"ד. הרמב"ם בהל' פסולי המוקדשין (א,כח הנ"ל) פוסק: "...הטמא, הואיל והוא ראוי לעבודה בקרבן הבא בטומאה כמו שביארנו – עושה שיריים. כיצד? קיבל הטמא, אף על פי שקיבל אחריו הכשר דם הנפש וזרקו – נפסל הזבח". וכן עוד שם (יד,ב): "אם קיבל הדם כהן זה שאינו ראוי לעבודה, או הולכו, או זרקו – פסל הזבח... ואף על פי שיש דם הנפש וחזר הכשר וקיבל וזרק – כבר נפסל הזבח"¹⁷. והשיגו הראב"ד (א,כח): "שאיין השאר לא דחוי ולא שיריים עד שיזרק מן האחר".

גם בעניין זה מצינו לכאורה סתירה ברמב"ם, שכן בהל' מעילה (ג,ג הנ"ל) כתב כדעת הראב"ד: "קיבלו הפסולין את הדם וזרקוהו, וחזרו הכשרים לעבודה וקיבלו שאר דם הנפש וזרקוהו – אין מועלין בבשרן... חוץ מן הטמא... כיצד? קיבל הטמא וזרק, אף על פי שחזר הכשר וקיבל שאר דם הנפש וזרקו – הרי אלו לא היתה להן שעת היתר, ומועלין בכולן, שזה הדם שיריים הוא ואין זריקת השיריים מועלת". אכן, בכסף משנה (פסוהמ"ק א,כח) כתב שדברי הרמב"ם "קיבל

16. בקרן אורה שם דחה את הראיה, שהגמ' סוברת בהוה-אמינא שאפילו בצירוף שני פסולים – פסול העובד ופסול מחשבה – הפסול עושה שיריים, ובזאת סברה לחלק בין קבלה לזריקה, אבל למסקנה אפשר שאין חילוק.

17. על פי דברי בעל חסדי דוד הנ"ל בביאור הלכה זו יש לדחות את הראיה מכאן: קבלה או הולכה יכולות לפסול לעניין זה שהכשר הבא לתקן צריך לעשות את הקרבן לשמו דווקא, אבל לעניין זה שאין לקרבן תקנה כלל – רק הזריקה קובעת.

18. וראה בהערה הקודמת.

19. אך עיין בחידושי הגר"ז כאן, שמסביר שהפיגול פוסל משני צדדים: מצד היותו מחשבה הפוסלת את כלל הקרבן, אפילו בקבלה, ומצד היותו "עושה שיריים" (עיין שם על נפקא מינה בין הדברים), ונראה שהצד השני קיים רק בזריקה.

20. להרחבה בעניין זה עיין בחידושי הגר"ז ובחמדת דניאל, ובחזון איש זבחים סי' יסק"ה.

משמע ברמב"ם; ומרש"י ומתוס' כאן נראה שלא חילקו בזה).

ב. כמו כן, כאשר הפסול שעבודתו פוסלת את כלל הקרבן לא זרק את הדם, אלא רק קיבלו – דעת תוס' והראב"ד שאינו פוסל את הקרבן. ברמב"ם נראה שדי בקבלה על מנת לפסול, ויש שפירשו שדעתו כראב"ד (כסף משנה; מסקנת הר"י קורקוס). בפסול מחשבת חוץ לזמנו ומקומו אין ספק שדי בקבלה על מנת לפסול את כל הקרבן.

ג. לאידך גיסא, גם הפסולים שאינם פוסלים את דם הנפש הנשאר בצואר הבהמה – יש אומרים שפוסלים את הדם הנשאר במזרק (רמב"ם; משתמע מרש"י ותוס'), ויש המכשירים גם אותו (תוס' להלן צב,א).

ייעשה בדמו: בעבודת כל הפסולים הדם יישפך לאמה, ובשלושת הנ"ל ישפך ליסוד.

הרמב"ם כתב כרש"י ותוס', ובמקום אחר כתב לכאורה כרבנו אפרים. דעת רוב האחרונים שדעתו כרש"י ותוס', ויש שהסבירו בדבריו שאמנם עבודת שאר הפסולים אינה פוסלת את כלל הקרבן, אבל זאת בתנאי שהכשר המקבל ומקריב מחדש יעשה את העבודה לשם אותו קרבן (חסדי דוד).

כמה סייגים בדין זה: א. אם הפסול שעבודתו פוסלת את כלל הקרבן (דהיינו טמא, או כל הפסולים לדעת רבנו אפרים) עשה את העבודה בצירוף פסול נוסף (כגון מתנה שלא במקומו, או במחשבת פסול) – זריקתו אינה חשובה לפסול את שאר הדם ולעשותו שיריים (תוס' ושטמ"ק כו,ב);

מערכה פו. "בידו לא היו דחוי" – קרבן שאירע בו פסול הניתן לתיקון (לד,ב)

ובמשנה שם נאמר שניתן ללוקטה ולהכשיר את המנחה, וגם שם מתרצים רבא ורב אשי כדרכם כאן.

רב שייא (במקבילה במנחות: רב אדא) מוכיח כדעת רב אשי משיטת ר' יהודה, שמצד אחד סובר שיש דיחוי (ופסל את דם השעיר לה' ביום הכיפורים אם השעיר המשתלח לעזאזל מת לפני זריקתו), ומאידך הכשיר דם שנשפך מהכלי על הרצפה ואספו.

הרמב"ם פוסק כרב אשי, שהרי הביא את דיני המשנה כצורתם (הל' פסולי המוקדשין א, כד-כה), למרות שבעלמא קיימא לן שיש דיחוי (כגון בהל' פסולי המוקדשין ג, כב-כד). הטעם להכרעה זו, הן משום שהוא בתרא והן משום שהגמ' הוכיחה כדעתו.

מזרק בשמאל. הולכת הדם צריכה להעשות בימין, ואם הועבר לשמאל – ניתן לתקן זאת ואינו "דיחוי" (לצורך הזאת הדם, כמתואר בציור, מותר להחזיק בשמאל).

קיים דין כללי בקרבנות, שקרבן שנאסר להקרבה מטעם כלשהו – הרי הוא נדחה ונפסל לעולם, וזאת, גם אם לאחר מכן בטלה סיבת האיסור להקריבו. הסוגיה כאן עוסקת במקרה שבו הקרבן נאסר להקרבה בגלל התרחשות מסוימת שניתנת לתיקון ("בידו" לתקן). האם גם פסול כזה דוחה ופוסל את הקרבן לעולם.

מחלוקת האמוראים ופסק ההלכה

המשנה (לב,א) מפרטת כמה מקרים שבהם דם הקרבן נתקבל בכלי כשר ואחר כך הועבר למקום אחר שבו איננו ראוי להולכה למזבח: לידי אדם הפסול לעבודה, ליד שמאל, לכלי חול, או נשפך מן הכלי על הרצפה. על כל אלה אומרת המשנה שניתן לתקן זאת כשיחזיר את הדם לכלי שרת המוחזק בימינו של כהן כשר.

הגמ' (לד,ב) שואלת מדוע הדם לא נדחה מהקרבה באותה שעה שבה לא היה ראוי להולכה. תוס' (ד"ה ולהוי דחוי) מסבירים, שבהעברה לפסול לעבודה או לשמאל אין כל שאלה, שהרי זה כמי שמניח את הדם על גבי אצטבא, שאינו פסול¹, וקושיית הגמ' עוסקת רק בדם שניתן לכלי חול או נשפך על גבי הרצפה, שהרי דם זה הגיע למקום שאינו ראוי לו, ובאותה שעה אי אפשר לזרוקו.

רבא מתרץ, שאכן על פי כללי דיחוי ראוי היה שהדם יפסל, אלא שמשנה זו סוברת כשיטתו המיוחדת של חנן המצרי, שחולק על עיקר דין דיחוי. רב אשי מתרץ אחרת, תוך שהוא מחדש כלל בהלכות דיחוי: "כל שבידו [לתקן את הפסול] – לא היו דיחוי". סוגיה דומה מופיעה במנחות (נט,ב) לגבי מנחת חוטא שנתן עליה לבונה שלא כדין,

מפשיטים" (דברי הימים-ב לה,יא), שהתפרש (לעיל יד,ב) שהלויים עשו "מעשה אצטבא" והחזיקו את הדם ללא הולכה עד שהכהנים לקחוהו מידיהם וזרקוהו.

1. תוס' מוכיחים זאת מהמשנה ביומא פ"ה מ"ג על הדם היוצא מקדש הקדשים וניתן על גבי כן. ראה נוספת מהפסוק: "וישחטו הפסח וזרקו הכהנים מידם והלויים